

Բռնությունն երեխայի նկատմամբ Ի՞նչ պետք է գիտենալ և ի՞նչպես այն կանխարգելել

Ծնողների և խնամողների համար

Բռնությունն երեխայի նկատմամբ
Ի՞նչ պետք է գիտենալ, ի՞նչպես այն կանխարգելել

Ծնողների և խնամողների համար

Պատրաստված է Վրաստանի Հանրային Առողջապահության հիմնադրամի կողմից

<<Կոտրելով պատնեշները պաշտպանել հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին
և դեռահասներին բռնություններից և նպաստել նրանց սոցիալ-մասնագիտական
ինտեգրմանը>> ծրագրի շրջանակներում

Ծրագիրն իրականացվում է Երեխաների Միջազգային Կաթոլիկ գրասենյակի,
Վրաստանի Հանրային Առողջության Հիմնադրամի և "REA" Միության հետ
համագործակցությամբ

Ծրագիրը ֆինանսավորում են՝

Ֆրանսիական Չարգացման Հիմնադրամ (AFD)

Քարիգեստ, Լորդ Միշել Հալինգեյ հիմնադրամ

<<Կառավարություններն պետք է անեն իրենցից կախված ամեն ինչ ապահովելու երեխաների պաշտպանությունը բռնություններից, չարաշահումներից, անտեսումից և վատ վերաբերմունքից ծնողների կամ այլ մարդկանց կողմից, ովքեր պատասխանատու են երեխաների համար>>

Երեխաների իրավունքների ՄԱԿ Կոնվենցիա, Հոդված 19

<<Մասնակից պետությունները ճանաչում են, որ մտավոր կամ ֆիզիկական հաշմանդամություն ունեցող երեխաները պետք է ապրեն լիարժեք և պատշաճ կյանքով այնպիսի պայմաններում, որոնք ապահովում են արժանապատվությունը, խրախուսում են ինքնավստահությունը և հեշտացնում են երեխայի ակտիվ մասնակցությունը համայնքում>>

<<Վերջ տալ երեխայի նկատմամբ չարաշահումը, շահագործումը, թրաֆիքինգը և բռնության բոլոր ձևերը և կտտանքները >>

Կայուն զարգացման նպատակները – թիրախ 16.2

<<Պետությունն ստեղծում է հատուկ պայմաններ իրացնելու հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքներն ու շահերը>>
Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 11

<<Պետությունն ստեղծում է պատշաճ պայմաններ հաշմանդամություն ունեցող երեխայի և հատուկ կրթական պայմանների կարիք ունեցող երեխայի իրավունքների և շահերի իրացման համար՝ ներառյալ ողջամիտ ապրելակերպի և համընդհանուր կառուցվածքի սկզբունքները>>

Վրաստանի Երեխայի Իրավունքների օրենք, հոդված 7.3

Մեր երեխաները և նրանց իրավունքները

Սիրելի ծնողներ և խնամողներ, ձեր սերը երեխայի նկատմամբ աշխարհում ամենաարժեքավոր և կարևոր զգացմունքն է: Դուք լավագույնն եք ցանկանում ձեր երեխայի համար ներառյալ՝ լավ առողջությունը, որոկյալ կրթությունը և ապահով ու երջանիկ մանկությունը, որը ճանապարհ կհարթի դեպի պայծառ ապագա:

Սերը և խնամքը երեխա մեծացնելու հիմնարար կողմերն են և ունեն բեկումնային նշանակություն նրանց ֆիզիկական, հուզական և հոգեբանական բարեկեցության համար: Շարունակելով փայփայել այդ սերը Ձեր երեխան անկասկած փայփայված կզգա իրեն իր ողջ կյանքի ընթացքում: Անշահախնդիր սերը, ջերմությունը և փոխադարձ գնահատանքը ստեղծում են հիմքեր առողջ, ներդաշնակ և լիարժեք երեխա-ծնող հարաբերությունների համար՝ ապահովելով երեխայի անվտանգության և աջակցության ուժեղ զգացողություն:

Երեխաները զգայուն և ընկալող էակներ են: Նրանք ունեն իրենց սեփական ցանկությունները և իրավունքները իրենց ծնված պահից սկսած: Առաջնային է պաշտպանել և հարգել երեխայի իրավունքները դաստիարակության ընթացքում: Պաշտպանելով այս իրավունքները մենք օգնում ենք երեխային փայփայել ազատ և արժանապատիվ անհատ դառնալը, ով իր հերթին սովորում է հարգել այլ մարդկանց իրավունքներն ու ազատությունները: Սա հիմք է պատասխանատու և կարեկից քաղաքացի լինելու համար:

Յուրաքանչյուր տղա և աղջիկ ունի իրավունքներ

Մենք բոլորս ծնվում ենք ազատ և հավասար արժանապատվությամբ և իրավունքներով:

- Երեխան ունի կյանքի իրավունք, ինչպես նաև՝ իրավունք հավասարակշռված և առողջ ֆիզիկական, հոգեկան, հոգևոր, բարոյական և սոցիալական զարգացման:
- Երեխան իրավունք ունի ունենալ շահեր, որոնք պետք է պաշտպանվեն իրեն վերաբերվող ցանկացած որոշում ընդունելիս: Չի թույլատրվում ստորադասել այդ շահերը, օրինակ երեխայի ծագման, տեսակետի, հավատքի պատճառով:
- Երեխան իրավունք ունի լսված լինել բոլոր այն դեպքերում, որոնք առնչվում են իր հետ: Նրանք իրավունք ունեն արտահայտել իրենց կարծիքը, երբ ցանկանում են ունենալով իրենց անհատական կարիքներին համապատասխան պատշաճ աջակցություն, օգտագործելով իրենց նախընտրած հաղորդակցման իրենց

համար հասանելի ձևերն ու միջոցները: Այս իրավունքը պետք է չսահմանափակվի պայմանավորված իրենց տարիքի, հաշմանդամության կամ այլ հանգամանքներով:

- Երեխան իրավունք ունի ունենալ առաջնային անհրաժեշտությունների հնարավորություն, ինչպիսիք են սնունդը, հագուստը, կացարանը և առողջապահությունը:
- Երեխան իրավունք ունի լինելու պաշտպանված բռնության և չարաշահման ցանկացած ձևից տանը, դպրոցում կան երեխայի խնամքի հաստատություններում:
- Երեխան իրավունք ունի ստանալ լավ կրթություն, որը կապահովի իր տաղանդների և կարողությունների հնարավոր լիարժեք զարգացումը: Այսպիսի կրթությունը պետք է թույլ տա երեխային հարգել ուրիշների իրավունքներն ու ազատությունները, պատրաստ լինել ապրել գիտակից կյանք ազատ հասարակությունում՝ բոլոր մարդկանց փոխադարձ հասկացվածության, խաղաղության, հանդուրժողականության, հավասարության և եղբայրության ոգով:
- Երեխան իրավունք ունի ստանալ բազմաթիվ և բազմաբնույթ գիտելիքներ հավաստի աղբյուրներից:
- Եթե երեխան ունի ֆիզիկական կամ հոգեկան հաշմանդամություն նա իրավունք ունի ապրել արժանապավորեն, լինել հասարակության մաս, զարգացնել իր անձը և վայելել անկախություն այնքան որքան նա կարող է:
- Երեխան հանգստի և ազատ ժամանակի իրավունք ունի, իրավունք խաղալ, զվարճանալ, մասնակցել մշակութային և կրեատիվ միջոցառումների այն միջավայրում, որն համապատասխանում է իր տարիքին և որտեղ հարգվում են երեխայի իրավունքները:

Յուրաքանչյուր երեխա բացառիկ է

Բացարձակապես, յուրաքանչյուր երեխա իսկապես բացառիկ է: Երեխաներն ունեն սեփական անհատականություն, ուժեղ կողմեր, հետաքրքրություններ և զարգացման հետագծեր: Այս բացառիկությունը ճանաչելը և հարգելը էական է ծնողավարման և խնամքի մեջ:

Երեխայի բացառիկությունը ճանաչելը և ընդգծելը խթանում է ինքնարժեքի մեծացումը և

վստահության զգացումը: Այն նաև օգնում է խնամողներին և կրթողներին ապահովել հարմարեցված աջակցություն և ուղղորդում, որը համապատասխանում է յուրաքանչյուր երեխայի կարիքներին և ուժեղ կողմերին: Երեխայի յուրահատկության ընդունումը նպաստում է նրա ընդհանուր բարեկեցությանը և անձնական զարգացմանը:

Ի՞նչ է ինչու՞ պետք է գիտենանք երեխայի նկատմամբ չարաշահումների մասին

Ըստ Եուրոյան, երեխայի նկատմամբ չարաշահումները հասկանալը վճռորոշ է, որովհետև այն խորը տրավմա է պատճառում երեխային: Բռնությունը ցանկացած ձևով վիրավորանք է երեխայի արժանապատվությանը: Այն կարող է դրսևորվել սպառնալիքներով, ստորացմամբ, հետապնդմամբ, ֆիզիկական վնասով, սեռական շահագործմամբ, անձնական կյանք ներխուժմամբ կամ հասարակական նվաստացմամբ:

Ամենօրյա վիրավորական մեկնաբանությունները և խիստ քննադատությունը հավասարազոր է վերբալ/բանավոր/չարաշահմանը քանի որ դրանք անխուսափելիորեն ազդում են ցանկացած մարդու հուզական կամ ֆիզիկական բարեկեցության վրա: Վատ տրամադրությունը կամ հուսահատությունը ոչ մի կերպ չեն արդարացնում այդպիսի վարքը: Միանգամայն Էական է ճանաչել, որ վերբալ չարաշահումը անկախ հանգամանքներից, կարող է ունենալ վնասակար հետևանքներ և չպետք է հանդուրժվի որևէ ձևով:

Երեխայի չարաշահումը չունի մեկ պատճառ: Ավելին, կարևոր է նշել, որ երեխայի նկատմամբ բռնությունն ընտանիքում չի պայմանավորված ընտանիքի սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակով, ռասայով, ազգությամբ կամ կրոնով: Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներն ու դեռահասները համեմատած մյուս երեխաների հետ 3- 4 անգամ ավելի հաճախ են դառնում ֆիզիկական, սեռական բռնության կամ անտեսման զոհեր:

Երեխայի նկատմամբ բռնությունն ու չարաշահումը լրջագույն մտահոգություն է, որը պահանջում է կոլեկտիվ ջանքեր աջակցելու զոհերին և իրականացնել Էական կանխարգելիչ միջոցառումներ: Երեխաների անվտանգ և առողջ աճը և զարգացումն ապահովելը գերակա է: Լինելով տեղեկացված և զգոն կարող ենք ունենալ դերակատարում երեխաների բարեկեցության պաշտպանության գործում մեր ընտանիքներում և համայնքներում:

Մի քիչ պատմություն

Երեխայի նկատմամբ բռնությունն ու չարաշահումը նոր երևույթ չէ և ունի դարերի երկար պատմություն:

Հնագույն քաղաքակրթություն

Երեխայի չարաշահումը փաստագրվել է այնպիսի հնագույն քաղաքակրթություններում ինչպիսին են Հունաստանը և Հռոմը: Այս հասարակություններում հաճախ երեխաներին վերաբերվել են որպես սեփականություն և ֆիզիկական պատիժը համարել են կարգուկանոն հաստատելու ընդունված մեթոդ:

Միջնադարյան Եվրոպա

Միջին դարերում երեխաները ենթարկվում էին դաժան ֆիզիկական պատիժների, որպես կարգուկանոն հաստատելու միջոց: Մարմնական պատիժը լայնորեն ընդունված էր և տարածված էր մանկական աշխատանքը:

Ամերիկա

Ամերիկայում երեխայի չարաշահումը լավ չի փաստագրված, բայց երեխաները առերեսվում էին այնպիսի պայմանների հետ, որոնք կապված էին մանկական աշխատանքի և անհամապատասխան առողջապահության հետ:

Ասիա

Երեխայի չարաշահման պատմությունը Ասիայում, ինչպես և Հատալտարածաշրջաններում նշանավորվում է երեխաների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի տարբեր ձևերով ներառյալ ֆիզիկական, հուզական, սեռական չարաշահում և անտեսում: Թեև առանձնահատուկ պատմական փաստագրումները սահմանափակ են, երեխայի չարաշահման դեպքերը այդուհանդերձ գրանցվել են Ասիայում դարերի ընթացքում:

Վրաստան

Ինչպես աշխարհի շատ վայրերում Վրաստանում նույնպես առկա է պատմական գրանցումների սակավությունը երեխայի չարաշահման վերաբերյալ, թեև երեխայի չարաշահման տարբեր ձևեր տարածված են եղել: Երեխայի չարաշահումը Վրաստանում մնացել է քողարկված և թաքնված բավականին երկար ժամանակահատված բռնության զոհ դարձած երեխաների աջակցությամբ, որը սովորաբար սահմանափակվել է, լավագույն դեպքում, բժշկական աջակցությամբ: Վերջին տարիներին հասարակությունում սկսվեց ակտիվ քննարկում այս թեմայի շուրջ: Այս թեման այլևս քողարկված չէ, և հայտնի է

արդեն, որ զգալի թվով երեխաներ դիմանում են բռնությանը՝ հաճախ իրականացվող այն մարդկանց կողմից, ովքեր ակնկալվում էր, որ պաշտպանելու էին այդ երեխաներին:

Հայտնի է, որ երեխաների նկատմամբ վատ վերաբերմունքը առաջացրել է հասարակության մտահոգությունը հարյուրավոր տարիների ընթացքում, սակայն այս խնդիրը չի արժանացել լայնածավալ ուշադրության: Հասարակական վերաբերմունքի փոփոխության մի շատ կարևոր և դրական շրջադարձ կատարեց մանկաբույժ Հենրի Կեմպեն:

Ամերիկայի Մանկաբույժների Ակադեմիայի տարեկան համաժողովին, 1961թ.-ին Նա ներկայացրեց իր հիմնարար ուսումնասիրության արդյունքները, որտեղ <<ծեծված երեխայի համախտանիշ>> տերմինը նշվում էր առաջին անգամ:

Այս տերմինի միջոցով Կեմպեն նկարագրում էր և սահմանում երեխայի մոտ՝ այսպես կոչված անբացատրելի վնասվածքների բնութագիրը: Համարվում է, որ այդ ժամանակվանից սկսած աշխարհի շատ երկրներում երեխաների հետ աշխատող գիտնականները և պրակտիկ մասնագետները երեխայի նկատմամբ բռնության երևույթը ճանաչեցին որպես առանձնահատուկ խնդիր, որի լուծումը պահանջում է տարբեր ոլորտների մասնագետների, ծնողների և ողջ հասարակության ջանքերը:

Դեռևս 20-րդ դարի սկզբում շատ երկրներ երեխաների պաշտպանության մասին օրենքներ ընդունեցին, որոնք վերաբերում էին այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են երեխաների աշխատանքը և անտեսումը: Նույն դարավերջում երեխայի պաշտպանության օրենքները խստացվեցին շատ երկրներում և հաստատվեցին երեխայի նկատմամբ բռնության հայտնաբերումն և ուղղորդման մեխանիզմները: Ստեղծվեցին երեխայի պաշտպանության ծառայություններ կանխարգելելու, հայտնաբերելու, հետաքննելու և պաշտպանելու և աջակցելու բնությունների և անտեսումների ենթարկված երեխաներին: Կարևոր է ընդգծել, որ երեխայի նկատմամբ բռնության ըմբռնումը զարգացել է ժամանակի ընթացքում և հասարակությունները դարձել են ավելի իրազեկ երեխաներին վնասից պաշտպանելու հարցում:

Վրաստանը այն երկրներից է որտեղ մեծ ուշադրություն է դարձվում երեխաներին բռնություններից պաշտպանությանը: Վրաստանի սահմանադրությունն ու օրենքները արգելում են երեխայի նկատմամբ բռնության բոլոր դրսևորումները: Երեխայի բռնության հայտնաբերման և արձագանքման մեխանիզմները ստեղծված են և դեռ շարունակում են զարգանալ, ինչպես նաև ծառայությունները, որոնք աջակցություն են տրամադրում երեխաներին և իրենց ընտանիքների անդամներին: Թեև առաջընթաց է գրանցված այնուամենայնիվ շարունակական ջանքերն անհրաժեշտ են ապահովելու երեխաների անվտանգությունն ու բարեկեցությունը թե՛ Վրաստանում և թե՛ ողջ աշխարհում:

Ի՞նչ է երեխայի նկատմամբ բռնությունը

Երեխայի նկատմամբ բռնությունը ենթադրում է ցանկացած գործողություն, որը վնասում է երեխային կամ վնասում է երեխայի հոգեկան և ֆիզիկական բարեկեցությանը, վտանգի է ենթարկում նրա առողջությունը և զարգացումը:

Երեխայի նկատմամբ բռնի վարքը կարող է լինել մեկանգամյա, ինչպես նաև՝ երեխայի հետ հարաբերվելու շարունակական գործողություն:

Երեխայի նկատմամբ բռնությունը ներառում է հետևյալ տեսակները.

Ֆիզիկական բռնություն

Սա ներառում է ցանկացած բան, որը ներառում է երեխային ֆիզիկապես վնասելը, ծեծելը, ապտակելը, հրելը, կամ այլ ցանկացած ֆիզիկական վնաս, եթե անգամ բացատրվում է, որ արվել է դաստիարակելու և սովորեցնելու նպատակով:

Հուզական (հոգեբանական) բռնություն

Հուզական բռնությունը ներառում է գործողություններ միտված վերահսկելու և մանիպուլացնելու երեխայի զգացմունքներն ու վարքը և իշխելու նրան: Սա կարող է ներառել անուն դնելը, վիրավորական մականուն տալը, սպառնալը, մեղադրելը մի բանում, որը երեխան չի արել, կամ նույնիսկ երեխայի ներկայությամբ այլ չափահասների հետ վիճելը և կռվելը :

Սեռական բռնություն

Ներառում է երեխային սեռական նպատակներով օգտագործելը, ինչպես օրինակ հետապնդելը, պորնոգրաֆիկ նյութեր դիտելը բռնաբարելը կամ բռնաբարության փորձը, սեռական օրգանների ցուցադրումը, շոկի ենթարկելու համար ուղիղ կերպով սեքսի մասին խոսելը՝ հետաքրքրություն առաջացնելու նպատակով, արյունապղծությունը, ստիպողական մարմնավաճառությունը:

Վնասում

Վնասումը երեխայի էական՝ կյանքի, առողջության և զարգացման կարիքների բավարարման շարունակական ձախողումն է: Այս կարիքները ներառում են հիմնարար պահանջմունքներ ինչպիսիք են կացարանը, սնունդը, հագուստը, խնամքը, վերահսկողությունը, ուշադրությունը, կրթությունը, բժշկական խնամքը և այլն: Վնասումը կարող է տեղի ունենալ օբյեկտիվ գործոններով պայմանավորված, օրինակ աղքատություն, հոգեկան հիվանդություններ, ծնողական անկարողություն, ինչպես նաև

որևէ այլ ոչ այնքան պարզ պատճառներով: Սա լուրջ խնդիր է, որը կարող է ունենալ ծանր հետևանքներ երեխայի բարեկեցության համար:

Վաղ ամուսնություն

Ամուսնությունը 18-ից ցածր տարիքում կոչվում է վաղ ամուսնություն, որը լավ չէ: Երբեմն երիտասարդներն ամուսնամուլ են ծնողների կամ ազգականների պարտադրանքով: Վաղ ամուսնությունների ժամանակ հաճախ աղջիկներն ավելի երիտասարդ են քան այն տղամարդիկ ում հետ ամուսնանում են:: Վաղ ամուսնությունը խաթարում է երեխայի զարգացումը և կարող է վնասել նրա առողջությանը:

Բռնի վարքի այլ դրսյորումներ

Ավելի վաղ, վերոնշյալ անտեսող և չարաշահող վարքից բացի կան այլ, հավելյալ ծնողի կամ խնամողի կողմից կատարվող գործողություններ երեխայի նկատմամբ, որոնք կարող են վնասել երեխային և որոնք նման են ֆիզիկական կամ հոգեբանական բռնությանը: Որեշ դեպքերում, վարքի այս դրսևորումները կարող են լինել միտումնավոր կամ երեխային պաշտպանելուն միտված: Այնուամենայնիվ, այդպիսի գործողությունները կարող են ունենալ վնասակար հետևանքներ, հատկապես, երբ երեխաներն ունեն հաշմանդամություն: Այստեղ կգտնեք նմանատիպ վարքի օրինակներ.

- երեխային ստիպել ուտել, նույնիսկ երբ նա դա չի ցանականում;
- երեխային պարտադրել չարդարացված և անտեղի ֆիզիկական սահմանափակումներ;
- օգտագործել անհարմար սարքավորումներ, օրինակ քնելու տախտակներ, որոնք կարող են լինել անհարամար և վնասող;
- սահմանափակել երեխայի ուտելիքը, խմելը և դեղորայքն առանց լուրջ պատճառների;
- երեխային հաճախակի տալ հանգստացնող և քնաբեր միջոցներ;
- իրականացնել բժշկական գործողություններ երեխայի կամքին հակառակ;
- կանխամտածված չհետևել առաջարկվող բժշկական ցուցումներին;
- շահագործել կամ չարաշահել երեխայի ֆինանսները:

Վարքի այս ձևերը, միգուցե նաև բարի նպատակներով, կարող են վնասել երեխային և համարվում են չարաշահման և անտեսման տեսակներ:

Բռնության ձյերը աղջիկների 3 տղաների նկատմամբ

Բռնության ռիսկերը տարբեր են աղջիկների և տղաների նկատմամբ և դա տեղի է ունենում դաստիարակության տարբեր մոտեցումների և երեխայի նկատմամբ

վերաբերմունքի ազդեցության տակ: Շատ կարևոր է ընդունել, որ աղջիկներն ու տղաները հավասար իրավունքներ ունեն և դա ընտանիքի, հասարակության և պետության պատասխնատվությունն է երաշխավորել, որ բոլոր աղջիկներն ունենան միևնույն իրավունքները, որոնք ունեն տղաները: Բռնությունն իր ցանկացած դրսևորման մեջ անընդունելի է թե՛ տղաների և թե՛ աղջիկների նկատմամբ:

Երեխայի չարաշահման հետյանքները

Երեխայի չարաշահումը, բռնությունն իր բոլոր ձևերով ունի ծանր ազդեցություն երեխայի առողջության վրա: Թեև դա կարող է դրսևորվել տարբեր ձևերով, չարաշահումը հետևողականորեն լուրջ վնաս է հասցնում երեխայի ֆիզիկական և հոգեբանական բարեկեցությանը, խաթարում է նրա զարգացումը, ընդհատում է սոցիալականացումը, և որոշ դեպքերում հանսիսանում է սպառնալիք երեխայի կյանքին: Բռնության անմիջական հետևանքները ներառում են.

- Ֆիզիկական վնասվածքներ, որոնք կարող են լինել կոտրվածքներ, կտրվածքներ, այրվածքներ մինչև անգամ ցնցումներ և ֆիզիկական վնասի այլ տեսակներ:
- Սուր հոգեբանական խնդիրներ: Երեխաների նկատմամբ բռնությունը կարող է հանգեցնել այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են չափից ավելի ագրեսիան, վախերը, դեպրեսիան, անօգնականության զգացումներ, անլիարժեքության զգացում և այլն:
- Երկարաժամկետ հետևանքներ առողջության վրա: Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ մեծահասակների մոտ հայտնաբերված շատ հիվանդություններ, ներառյալ սրտի իշեմիկ հիվանդությունները, շնչառական և մարսողական համակարգի բրոնխիալ հիվանդությունները, քաղցկեղը և այլն, կարող են կապված լինել մանկության ժամանակ տեղի ունեցած չարաշահման հետ:

Բռնության ենթարկված երեխաները հաճախ տառապում են ֆիզիկական և մտավոր զարգացման խանգարումներով: Դա պայմանավորված է նրանով, որ չարաշահման կամ տրավմայի ենթարկվելը կարող է զգալիորեն ազդել երեխայի զարգացող ուղեղի վրա: Երբ երեխաները հաճախ են սթրես ապրում ֆիզիկական կամ սեռական բռնության կամ երկարատև անտեսման տեսքով, նրանց ուղեղը հատկացնում է իր ռեսուրսների զգալի մասը՝ հաղթահարելու և գոյատևելու իրենց շրջապատող վտանգը: Այս մշտական սթրեսը և մարմնի սթրեսային արձագանքման համակարգի ակտիվացումը կարող են երկարատև ազդեցություն ունենալ երեխայի ֆիզիկական և մտավոր բարեկեցության վրա:

Բռնության ենթարկված երեխաները հաճախ հետ են մնում իրենց հասակակիցներից՝ հասակով և քաշով կամ երկուսն էլ: Նրանք կարող են նաև հասնել զարգացման կարևոր իրադարձությունների, ինչպիսիք են՝ քայլելու և խոսքի սպասվածից ուշ զարգանալը:

Այս երեխաները կարող են դրսևորել այնպիսի վարքագիծ, ինչպիսիք են՝ հազվադեպ ծիծաղելը, դպրոցում վատ արդյունքները, Էնուրեզը (անմիզապահությունը), խոսքի խնդիրներ ունենալը և վատ սովորություններ զարգացնելը, ինչպիսիք են մատները ծծելը կամ եղունգները կրծելը:

Բռնության ենթարկված երեխաները մշտական սթրեսային վիճակում են, և առանց պատշաճ միջամտության, դա կարող է հանգեցնել զգալի անձնական խնդիրների և անդառնալի հոգեբանական բարդությունների նրանց կյանքում՝ նաև չափահասությունից հետո:

Ովքե՞ր կարող են դառնալ բռնության զոհ

Ցանկացած երեխա կարող է դառնալ բռնության զոհ, սակայն որոշ երեխաներ ավելի խոցելի են և պատկանում են դաժան վերաբերմունքի <<ռիսկի խմբին>>: Այստեղ ներառված են անչափահասները, որբերը, խնամատար ընտանիքի երեխաները և որդեգրվածները, ովքեր չեն համապատասխանում որդեգրողների ակնկալիքներին: Հաշմանդամ երեխաները նույնպես գտնվում են բարձր ռիսկի գոտում:

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները ավելի հաճախ են ենթարկվում ֆիզիկական և սեռական բռնության, քան մյուս երեխաները: Հաշմանդամության տեսակը և սաստկությունը կարող է ազդեցություն ունենալ բռնության հավանականության վրա: Կան մի քանի գործոններ, որոնք մեծացնում են հաշմանդամություն ունեցող երեխաների բռնության վտանգը/ռիսկը, այդ թվում՝

- մտավոր հաշմանդամություն ունեցող երեխաները կարող են ունենալ դժվարություններ տարբերակելու պատշաճ և ոչ պատշաճ վարքագիծը: Երբեմն նրանք կարող են նույնիսկ չհասկանալ, որ չափահասներն ունեն անընդունելի վարք;
- ստանալ ինտիմ խնամք այն իրականացնող խնամակալներից, որը կմեծացնի չարաշահող վարքի դրսևորումը և դրանով կդժվարացնի ֆիզիկական սահմանների հաստատումը և պահպանումը;
- ունեն դիմադրելու կամ չարաշահումներից խուսափելու թույլ կարողություն;
- ունեն հաղորդակցման դժվարություններ, որոնք բարդացնում են մյուսներին կատարվածի մասին հաղորդելը;
- Սահմանափակված են բողոքել՝ ծառայությունները կորցնելու վախից;

- հատկապես խոցելի են հալածանքների և բուլինգի նկատմամբ;
- ավելի խոցելի են ուրիշ երեխաների համեմատությամբ հասակակիցների կողմից չարաշահումների ենթարկվելու հարցում;
- Այլ երեխաների համեմատությամբ ունեն ավելի քիչ կապեր և կոնտակտներ:

Ո՞վ կարող է լինել բռնարարը

Չարաշահումները և հալածանքները կարող են իրականացվել տարբեր անհատների կողմից և կարևոր է ընդգծել, որ պարտադիր չէ, որ նրանք լինեն <<անևորմալ>> կամ արտաքինից տարբեր: Շատ դեպքերում բռնարարը ծանոթ է երեխային՝ ներառյալ ծնողները և խնամողները: Տարածված սխալ պատկերացում է, որ դաժան անհատները հեշտությամբ տարբերվում են կամ ունեն «անպարկեշտ արտաքին»։ Իրականում, շատ բռնարարներ հասարակությունում ներկայանում են միանգամայն նորմալ վարքագծով: Նրանց հիմնական խնդիրը իրենց զայրույթը կառավարելու անկարողությունն է, որը հանգեցնում է բռնության՝ հատկապես ընտանիքում:

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ չարաշահումներ իրականացնող բռնարարների մեծ խումբ, հատկապես նրանք, ովքեր կատարում են սեռական հանցանքներ, անհատներ են, ովքեր աշխատում են երեխայի խնամքի ոլորտում և ներգրավված են երեխայի խնամքի պատասխանատվության շրջանակում:

Երեխայի բռնության ֆիզիկական , վարքային նշանները ներառում են.

- տագնապը և վախերը;
- անբացատրելի կապտուկները և այլ վնասվածքներ;
- անտեսման նշաններ, ինչպիսիք են ցածր հիգիենան, թերսնումը և զարգացման հապաղումները;
- ինքնավնասող վարքագիծ;
- հեշտոցային և հետանցքի արյունահոսություններ;
- սեռական ճանապարհով փոխանվող ինֆեկցիաները;
- տարիքին անհամապատասխան պաթոլոգիական և սեռական վարք;
- մանկական հղիություն;
- և այլ:

Այս նշանները կարող են լինել տարբեր կախված բռնության տեսակից և սաստկությունից և անչափ կարևոր է մեծ ուշադրություն դարձնել երեխայի ցանկացած անսովոր և

անհանգստացնող վարքին և ձեռնարկել պատշաճ միջոցառումներ եթե կասկածվում է բռնություն:

Հաշմանդամություն ունեցող չարաշահված երեխաները կարող են ցուցադրել միևնույն ֆիզիկական և վարքային նշանները, ինչը կա այն երեխաների մոտ, ովքեր չունեն հաշմանդամություն: Այդուհանդերձ, որոշ դեպքերում կարող է դժվար լինել տարբերակել չարաշահման ախտանշանները և հաշմանդամության հետ կապված ախտանշանները: Օրինակ, էպիլեպսիայով հիվանդ երեխաների մոտ նոպաների աճը կարող է վերագրվել այնպիսի գործոնների, ինչպիսիք են հակաջղաձգային դեղամիջոցների դադարեցումը կամ չարաշահման հետևանքով առաջացած սթրեսը:

Կան հետազոտությունների վրա հիմնված կարծիքներ.

- Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ բռնությունը կարող է լինել ավելի տարածված, սակայն հետազոտությունները և վկայությունները շատ քիչ են:
- Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ բռնության հաղորդման դեպքերի թիվը ավելի պակաս է քան նրանց նկատմամբ բռնության դեպքերի թիվն է:
- Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներն հաճախ ունեն դժվարություններ հաղորդելու բռնության մասին:
- Երեխայի նկատմամբ բռնությունը կարող է պատահած լինել մինչև սահմանափակումը, կամ դա կարող է պայմանավորված լինել չարաշահման պատճառներով:
- Հատուկ կարիքներով երեխաների մոտ բռնությունը չի ճանաչվում, քանի որ գոյություն ունեցող նշանները կարող են դիտարկվել որպես երեխայի ընդհանուր վիճակով պայմանավորված երևույթներ:
- Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները բռնության բոլոր ձևերի գոհեր են՝ ներառյալ սեռական բռնությունը: Լսողության և վարքային խնդիրներով երեխաները ավելի հաճախ են դառնում սեռական բռնության գոհեր:

Երեխայի բռնության բացահայտում

Հաճախ երեխաները չեն խոսում իրենց հետ կատարվածի մասին: Սա հատկապես իրական է, երբ խոսքը գնում է սեռական բռնության մասին: Կան շատ պատճառներ, թե

ինչու՞ բռնության շատ դեպքեր մնում են չհաղորդված: Օրինակ՝

Վախ – շատ երեխաներ վախենում են բացահայտել բռնության դեպքերը, որովհետև նրանք վախենում են, որ իրենց կամ չեն հավատա կամ էլ կմեղադրեն: Որոշ դեպքերում նույնիսկ ընտանիքի անդամները կարող են տեղյակ լինել բռնության մասին, բայց նախընտրում են չմիջամտել, որովհետև մտահոգված են, որ բռնարարը կարող է երեխային վնասել:

Ամոթ – երեխան կարող է վախենալ, որ եթե բռնության մասին իմանան մյուսները, իրեն կմեղադրեն կամ կմեկուսացնեն: Ճիշտ նույն կերպ սեռական բռնության դեպքերում հասարակությունը և նույնիսկ երեխայի ընտանիքը կարող են մեղադրել երեխային և դատապարտել, որ նա պատվազրկել է ընտանիքը:

<<Սա նորմալ է>> - երբեմն բռնությունը դիտարկվում է որպես նորմալ երևույթ, հատկապես այն դեպքերում, երբ դա արվում է կարգուկանոնը խստացնելու նպատակով:

Անվստահություն – բռնության դեպքերը չեն հաղորդվում, որովհետև երեխաներն ու մեծերը չեն վստահում այն անձանց ովքեր պատասխանատու են կամ երբ պատասխանատուն չի գտնվում այն վայրում, որտեղ կատարվել է բռնությունը:

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ բռնության բացահայտման ժամանակ կարևոր է, որ մասնագետն ունենա առանձնահատուկ հմտություններ նման երեխաների հետ աշխատելու համար: Օրինակ, երբ գործ ունեք հաղորդակցման խնդիրներով երեխայի հետ հաղորդակցման այլընտրանքային հմտություններով մասնագետի մասնակցությունն անգնահատելի է:

Թեթև և միջին ծանրության մտավոր հաշմանդամություն ունեցող երեխաները կարող են մտաբերել/վերհիշել տեղեկություններ, որոնք օգտակար են բռնության դեպքերը բացահայտելու համար: Փորձարարական ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ մտավոր տարիքը նման դեպքերում օպտիմալ ուղեցույց է:

Դառնի համախտանիշով երեխաների մոտ հիմնականում խնդիրներ են առաջանում լեզվի և բանավոր հաղորդակցության հետ: Նրանք, նաև խնդիրներ ունեն վերբալ կարճաժամկետ հիշողության հետ: Երբեմն դժվար է նրանց հասկանալ, որովհետև ունեն եքսպրեսիվ խոսք: Այնուամենայնիվ, տեսողական և տարածական մանրամասների հիշելը նրանց հարաբերական ուժն է:

Աուտիստիկ սպեկտրի երեխաները հաճախ դժվարանում են հիշել կատարված ինքնակական կամ սոցիալական ասպեկտները և արտահայտել իրենց կարծիքը լեզվի և սոցիալական

ընկալման խնդիրների պատճառով: Մյուս կողմից, Վիլիամս համախտանիշով երեխաները սովորաբար ունեն հարաբերականորեն զարգացած խոսքային հմտություններ, բայց կարող են լինել դժվարություններ հասկանալու և հիշելու տեսողական և տարածական մանրամասներ և հասկացություններ:

Տարածված միջեր հաշմանդամություն ունեցող երեխաների մասին

Միջ Է. Հաշմանդամություն անցանկալի է դարձնում երեխային բռնարարի համար:

True: Children with disabilities are just as likely to be victims of sexual abuse as other children.

Ծիշտ Է. Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները նույնքան հավանական է, որ սեռական բռնության զոհ են դառնում, որքան մյուս երեխաները:

Միջ Է. Հաշմանդամություն ունեցող երեխայի նկատմամբ սեռական բռնությունը չի վնասում երեխային:

Ծիշտ Է. հաշմանդամություն ունեցող երեխաներն ունեն գենդերային ինքնություն և սեքսուալություն: Չարաշահումը վնասում է նրանց այնքան, որքան մյուս երեխաներին:

Միջ Է. Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին սեքսուալության մասին տեղեկատվության տրամադրումը կօգնի զարգացնել սեռական վարքագիծը:

Ծիշտ Է. Չկա որևէ ապացույց, որ այս տեղեկությունը խրախուսում է երեխաների սեռական վարքը: Այսպիսի սխալ կարծիքը արտացոլում է մեծահասակների սեփական վախերն ու երեխաներին պաշտպանելու ցանկությունները:

Միջ Է. Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները կարիք չունեն ստանալու տեղեկատվություն իրենց մարմնի մասին, քանի որ նրանք սեռական էակներ չեն, ովքեր երբևէ սեռական հարաբերություն կունենան:

Ծիշտ Է. Հաշմանդամություն ունեցող շատ երեխաներ մեծանում են հիանալի, երկարատև, առողջ սեռական հարաբերություններ ունենալով: Սխալ պատկերացումները կարող են պատճառ դառնալ, որ երեխաները հրաժարվեն իրենց անհրաժեշտ տեղեկատվությունը տրամադրելուց:

Երեխայի նկատմամբ բռնության կանխարգելում

Ընտանիքն առաջին և ամենակարևոր աջակցությունն է երեխայի համար: Հոգատար, սիրառատ ընտանեկան միջավայրը բռնության դեմ ամենահզոր պաշտպանական մեխանիզմն է:

Երեխայի և ծնողի միջև անվտանգ, կայուն հարաբերությունները ամրացնում են երեխային, կանխում բռնությունը և պաշտպանում են այլ վնասակար իրադարձություններից, որոնք կարող են ընդմիշտ վնասել երեխայի առողջությանն ու զարգացմանը:

Խնդրահարույց և դժվարին իրավիճակներում երեխաները հաճախ զգում են միայնակություն, վախ և անօգնականություն: Այս զգացմունքները ավելի քիչ անհանգստացնող են երեխաների համար, ովքեր զգում են իրենց ծնողների և ընտանիքի անդամների աջակցությունը բոլոր անհրաժեշտ դեպքերում:

Ծնողները և խնամակալները պետք է սեռական դաստիարակություն տրամադրեն երեխաներին: Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները տեղեկատվության նույն իրավունքն ունեն, ինչ իրենց հասակակիցները:

Անհատները, ովքեր խնամում և աշխատում են հաշմանդամություն ունեցող երեխաների հետ, պետք է զգոն լինեն բռնության նշաններն ու ախտանիշները ճանաչելու հարցում:

Լավ ծնողավարումը երեխայի անվտանգության լավագույն երաշխիքն է: Արդյունավետ ծնողավարումը ներառում է.

- Թույլ տվեք ձեր երեխային **զգալ որպես ընտանիքի կարյոր անդամ**՝ ներգրավելով նրան ընտանեկան որոշումներում:
- **Ուշադիր լսե՛ք** ձեր երեխայի մտքերն ու զգացմունքները և լրջորեն վերաբերվեք նրանց:
- **Խրախուսե՛ք փոփոխություններ** ձեր երեխային, երբ նա որևէ բան լավ է անում, և օգնեք նրան իրագործելի նպատակներ դնել:
- Պարբերաբար **արտահայտեք ձեր սերը** թե՛ խոսքերով, թե՛ ֆիզիկական քնքշանքով:
- Սովորեցրեք ձեր **երեխային հոգ տանել ուրիշների մասին** և դրսևորել կարեկցանք՝ օգնելով նրանց հասկանալ իրենց և ուրիշների զգացմունքները:
- **Խրախուսե՛ք պատասխանատվությունը**՝ օգնելով ձեր երեխային հասկանալ իրենց գործողությունների հետևանքները:

Խթանե՛ք անկախ մտածողությունը՝ սովորեցնելով ձեր երեխային գնահատել

իրավիճակները և ինքնուրույն որոշումներ կայացնել:

- **Պաշտպանե՛ք երեխայի անձնական ամբողջականությունը՝** չդատելով երեխային որպես անձ, այլ անդրադառնալով նրա վարքագծին՝ դժգոհություն արտահայտելիս: «Դու վատն ես» ասելու փոխարեն ասա «Դու վատ բան ես արել»: Սա օգնում է երեխային հասկանալ, որ իրեն դեռ սիրում են՝ չնայած իր անընդունելի վարքին:
- **Աջակցություն առաջարկե՛ք սթրեսային իրավիճակներում՝** տրամադրելով մխիթարություն և խրախուսում: Օգնե՛ք ձեր երեխային կառավարել իր էմոցիաները, հատկապես բացասականը՝ հանգստացնող խոսքերով և արարքներով: Անգամ սխալների ու անհաջողությունների դեպքում մի՛ խնայեք ձեր սերն ու համակրանքը:
- **Ընդունե՛ք ձեր սեփական սխալները** և ցույց տվե՛ք երեխային, որ սխալվելը սովորելու և աճելու մի մասն է: Մի՛ վախեցե՛ք, որ ձեր սխալներն ընդունելը կնվազեցնի ձեր հեղինակությունը երեխայի աչքում:
- **Երեխայի հետ խոսե՛ք իր իրավունքների մասին՝** ընդգծելով, որ նա օրինական իրավունքներ ունի, այդ թվում՝ բռնության բոլոր ձևերից պաշտպանվելու իրավունքը: Որպես ծնող ձեր պարտականությունն է ապահովել, որ ձեր երեխայի իրավունքները պաշտպանվեն:
- **Առաջնահերթություն տվե՛ք երեխայի անվտանգությանը և նախաձեռնող քայլեր ձեռնարկե՛ք** հնարավոր վտանգներից խուսափելու համար: Անվտանգության միջոցները միշտ պետք է լինեն ծնողների կարևորագույն առաջնահերթությունը:

Երեխաներին սովորեցրե՛ք անվտանգության կանոնները

Համոզվե՛ք, որ անվտանգության կանոնները լինեն պարզ, հեշտ հասկանալի և հարմար՝ հիշելու համար:

- **Բացատրե՛ք անձնական տարածքի հայեցակարգը** և թե ինչու՞ է կարևոր հարգել և պաշտպանել անձնական տարածքը: Հստակեցրե՛ք, որ այս կանոնները վերաբերում են ինչպես մեծահասակներին, այնպես էլ երեխաներին:
- Երեխային կրթե՛ք անվտանգ հպման իմաստը, ինչպես կարելի է տարբերակել անվտանգ հպումները և անցանկալի հպումից հրաժարվելու կարևորությունը:
- **Սովորեցրե՛ք երեխային**, որ նա միշտ պետք է թույլտվություն վերցնի իր ծնողներից,

ուսուցչից կամ պատասխանատու չափահասից, երբ որևէ մեկի հետ որևէ տեղ է գնում:

- **Հանձնարարե՛ք երեխային խուսափել անծանոթ փողոցներից, շենքերից, զբոսայգիներից փայլ անծանոթ վայրերից՝** շեշտելով, որ նա երբեք չպետք է որևէ տեղ գնա առանց վստահելի մեծահասակի տեղեկացնելու կամ թույլտվություն ստանալու՝ լինի միայնակ՝ թե ընկերների հետ:

Անվտանգության երեք քայլերի ուսուցումը կարճոր է.

Առաջին քայլը ներառում է երեխաներին սովորեցնել «ոչ» ասել տարբեր ձևերով և օգնել նրանց սովորեցնել իրենց մերժումը բանավոր արտահայտել:

Երկրորդ քայլը երեխաներին սովորեցնելն է հեռու պահել նրանց պոտենցիալ վնասակար իրավիճակներից: Սա կարող է լինել նույնքան պարզ, որքան սենյակից դուրս գալը, ինչ-որ մեկից հեռանալը կամ ապահով վայր վազելը: Խրախուսե՛ք երեխաներին մտածել բազմաթիվ այլընտրանքների մասին՝ վտանգից հեռու մնալու համար:

Երրորդ քայլը վստահելի չափահասին ցանկացած անհանգստացնող կամ անհարմար միջադեպի անհապաղ հաղորդման կարևորությունն է: Սովորեցրեք նրանց գործել արագ և գաղտնի չպահել նման փորձառությունները: Լռությունը խախտելը էական է նրանց անվտանգության համար:

Երեխաներին խրախուսելը որպեսզի պահպանեն անվտանգության կանոնները կարճոր է, անկախ նրանից, թե ով կարող է փորձել համոզել նրանց հակառակը:

Ահա՛ մի քանի կարճոր հեռախոսահամարներ, որոնք կարող են օգնել ձեր երեխային պաշտպանվել բռնությունից.

112 - Հրատապ աջակցության կենտրոն

111 - Երեխաների աջակցության թեժ գիծ

116 111 - Երեխայի թեժ գիծ

Ի՞նչ անել բռնությունը կարխարգելելու համար

There are various ways which can help reduce the incidence of child abuse.

Կան տարբեր ուղիներ, որոնք կօգնեն նվազեցնել երեխայի նկատմամբ բռնության դեպքերը:

Երեխաներն ավելի քիչ են բռնության ենթարկվում տանը, երբ մեծերը գիտեն լինել լավ ծնողներ, ստեղծում են ամուր կապեր իրենց երեխաների հետ, սովորեցնում են նրանց լավ և ապահով վարքագիծ ունենալ՝ առանց բռնության դիմելու:

Բռնությունը դպրոցում կարելի է նվազեցնել տեղեկացնելով անձնակազմին և աշակերտներին հատուկ կանոնների մասին: Սա կհամոզի, որ բռնությունն ու խտրականությունը /դիսկրիմինացիան/ անթույլատրելի են:

Հասարակությունում, որտեղ մեծերն ու երեխաները միասին ապրում են խաղաղության մեջ, առանց կոնֆլիկտների և խտրականության՝ համարյա տեղ չի մնում բռնության դեպքերի համար:

Այնպիսի հասարակությունում, որտեղ հաշմանդամ երեխաները հնարավորություն ունեն ապրել արժանապատվորեն, ներառված են հասարակությունում, որտեղ նրանք ունեն հնարավորություն արտահայտել իրենց կարծիքը, ստանալ կրթություն և աշխատանք՝ երեխայի նկատմամբ բռնությունը նվազագույն շեմին է հասնում:

Հասարակությունում, որտեղ աղջիկները և տղաները ունեն հավասար իրավունքներ ընտանիքում և հասարակությունում, բռնության հավանականությունը նվազում է:

Բռնության դեմ ցանկացած միջամտություն ձեռնարկելուց էական է հաշվի առնել երեխայի լավագույն շահերը ցանկացած որոշում կայացնելու ժամանակ: Երբ փորձ է արվում վերջ տալ բռնությանը կամ արձագանքել բռնության հետևանքներին, պետք է համոզված լինել, որ երեխայի վիճակն ավելի չի վատանալու:

Այն հասարակությունում, որտեղ երեխայի նկատմամբ ընտանեկան բռնությունը չի համարվում «ընտանիքի անձնական գործը» և որտեղ օտարները չեն դիտարկվի որպես «ուրիշի գործերին միջամտող» նվազագույնի են հասցվում երեխայի նկատմամբ բռնության դեպքերը: Յուրաքանչյուր երեխայի իրավունքը հարգելու արժանապատվության պաշտպանությունը և ֆիզիկական բարեկեցությունը չի՝ կարող կանգնել նրա ընտանիքի կամ տան դռան առաջ:

Պատրաստված է Վրաստանի Հանրային Առողջապահության Հիմնադրամի կողմից
<<Կոտրելով պատնեշները՝ պաշտպանենք հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին
և դեռահասներին բռնությունից և ապահովենք նրանց սոցիալ-մասնագիտական
ինտեգրումը>>

Այս ծրագիրն իրականացվում է Միջազգային Կաթոլիկ Երեխայի Գրասենյակի (BICE),
Վրաստանի Հանրային Առողջապահության Հիմնադրամի և <<REA>> Միության
համագործակցությամբ:

Ծրագիրը ֆինանսավորել են՝

Ֆրանսիական Չարգացման Գործակալությունը
Թարիգեսթ, Լորդ Միշելիամ Հելինգլեյ Հիմնադրամը

Կոնտակտային տեղեկատվություն

Վրաստանի հանրային Առողջապահության հիմնադրամ
Թբիլիսի, Էդիշեր Մագալաշվիլի փողոց N4, բն. N1
Հեռախոս՝ +995 32 2421 422
[www. phf. org.ge](http://www.phf.org.ge)

